

DÉNES TAMÁS

VERESÉG „MUSSOLINI FIAITÓL”

AZ OLASZ-MAGYAR VILÁGBAJNOKI DÖNTŐ POLITIKAI HÁTTERE

Az 1938-ban elért hatalmas magyar labdarúgósikerre méltatlanul kevés figyelem irányul. Pedig Zsengellérék vb-döntős eredményét azóta sem múlta felül egyetlen nemzeti tizenegyünk sem. Az „Aranycsapat” 1954-ben hasonlóképp ezüstérmet szerzett a svájci világbajnokságon, így az alig 16 évvel korábban döntőző válogatottunkat is méltán tekinthetjük aranycsapatnak. A '38-as gárda azonban ugyanúgy

vert seregként élte meg a ma már elérhetetlen meszeségben lévő 2. helyet, mint az '54-es, és ugyanúgy nem játszott soha többé ugyanabban az összeállításban. A legenda szerint Mussolini fiainak politikai okokból kellett győzniük, miként majd a '66-os angliai világbajnokságon is – a néphit szerint – politikai okokból kellett átengedni a győzelmet a szövetséges Szovjetunióknak.

A franciák rengeteget adtak a futballvilágnak. Jules Rimet, a FIFA akkori elnöke oroszlánszerepet vállalt a húszas-harmincas évek fordulóján az első világbajnokság kiírásában, az ő nevét kapta később a trófea. Régi harcostársát, Henry Delaunay-t tartják az Európa-bajnokság szülőatyjának, noha az első selejtezőt csak három évvel a halála után játszotta a magyar és a szovjet válogatott. Gabriel Hanot és a *L'Équipe* szerkesztősége hozta létre a Bajnokcsapatok Európa-kupáját, majd alapította meg a mindmáig legnagyobb tekintéllyel bíró egyéni díjat, az Aranylabdát.

HOGYAN RENDEZHETETT PÁRIZS VILÁGBAJNOKSÁGOT?

Jules Rimet, a FIFA akkori elnöke szerette volna, ha Franciaország labdarúgóvilágbajnokságot rendez 1938-ban, de nem titkolta, azért is „vinné haza” a tornát, hogy a nagy sportrendezvények kikerüljenek a politika árnyékából. Az 1930-as világbajnokságot elvitte a legjobb feltételeket kínáló, a résztvevőknek jelentős költségtérítést fizető – a vb-n indulni hajlandó válogatottak közül a legerősebb csapattal rendelkező – Uruguay, amely a világbajnokság megrendezését alkotmányának centenárium ünnepségeivel kapcsolta össze.

A második világbajnokság Olaszországgé lett, miután a másik kandidáló, Svédország – éppen a stockholmi FIFA-kongresszuson – talán esélytelenségét is látva visszalépett. Az olaszok nagyszabású terveket vázoltak fel, nagy-szerű Mondialét álmodtak. Benito Mussolini, a Duce igen jelentős állami támogatással garantálta a világbajnokság rendezésének sikerét – a többi pedig már Vittorio Pozzón és futballistáin múlott. A látványos külsőségekhez – monumentális stadionok, zászlós bevonulások, lelkes ünneplő közönség – gazdasági haszon is társult, egyebek mellett a filmforgatási, a rádióközveti-

A magyar válogatott és Dietz Károly szövetségi kapitány a jugoszlávok elleni meccs előtt, 1937

tési, illetve az egyéb publikációs jogok értékesítésének és a jegyárbevételnek köszönhetően 1 427 393 líra haszonnal zárult a Mondiale. Akkoriban ez tekintélyes összegnek számított.

Tíz ország tizenhat rádiótársasága közvetített, 29 nemzet 270 újságjának munkatársai tudósítottak a helyszínekről. Magyarországról a rádió (az akkreditációs lista szerint *Magyar Rádió Telefon*), valamint *Az Est*, a *Budapesti Hírlap*, az *Esti Kurír*, a *Friss Újság*, a *Függetlenség*, a *Hétfői Napló*, a *Magyarország*, a *Nemzeti Sport*, a *8 Órai Újság*, a *Pesti Napló*, a *Sporthírlap* és *Neues Politisches Volksblatt* kért és kapott tudósítási lehetőséget. Mindez már jelzi, hogy szemben az 1930-as uruguayi Mundiallal az 1934-es torna – részben az erősödő olasz–magyar kapcsolatokra tekintettel is – kiemelt figyelmet kapott itthon.

Két évvel később a berlini olimpiát még nagyobb médiaérdekklődés kísérte, itthon és külföldön egyaránt. Az akkreditációt kért orgánumok száma nagyjából a hatszorosa volt az 1934-es labdarúgó-világ bajnokságról tudósítóknak. Csak a *Nemzeti Sport* tizenkét munkatársat küldött ki, számukra Vadas Gyula főszerkesztő és laptulajdonos nyolcszobás, két fürdőszobás villát bérelt – megfelelő személyzettel és háziasszonnyal – Charlottenburgban. Ők aztán ugyanarról számoltak be, amiről a helyszínen lévő teljes újságírói kar is tudósított: rendkívül jól megszervezett, látványos versenyekről, tökéletes szervezésről, ahol minden kulissza a németek és a náci párt dicsőségét hirdette.

Ezért is akart Jules Rimet a következő, 1938. évi futball-világ bajnokság helyszínének olyan országot, amely a rendezést nem saját nagysága igazolására kívánja felhasználni. A dél-amerikaiak, élükön az argentinokkal, tiltakoztak, ők úgy gondolták, az előzetes megállapodások alapján a rendezés nekik járt volna. A szubkontinens spanyol anyanyelvű része annyira megsértődött, hogy egyetlen csapatot sem küldött a Mondialra. Pedig a FIFA az eredeti bojkott ellenére adott második lehetőséget, felajánlotta, hogy az argentinok játsszanak pótszelejtezőt a közép-amerikai zónából továbbjutó kubaiak ellen. Sőt vállalta volna azt is, hogy a kiemelték közé sorolja az Albi-cestést, hogy könnyebb sorsolása le-

JEGYZŐKÖNYV

VB-döntő

OLASZORSZÁG–MAGYARORSZÁG

4:2 (3:1)

1938. június 19., Párizs, 45

124 néző. Játékvezető:

Capdeville (francia)

OLASZORSZÁG: Aldo Olivieri (Lucchese) – Alfredo Foni (Juventus), Pietro Rava (Juventus) – Pietro Serantoni (AS Roma), Michele Andreolo (Bologna), Ugo Locatelli (Ambrosiana-Inter) – Amedeo Biavati (Bologna), Giuseppe Meazza (Ambrosiana-Inter), Silvio Piola (Lazio), Giovanni Ferrari (Ambrosiana-Inter), Gino Colaussi (Triestina)

Szövetségi kapitány: Vittorio Pozzo

MAGYARORSZÁG: Szabó Antal (Hungária) – Polgár Gyula (Ferencváros), Bíró Sándor (Hungária) – Szalay Antal (Újpest), Szűcs György (Újpest), Lázár Gyula (Ferencváros) – Sas Ferenc (Hungária), Vincze Jenő (Újpest), Sárosi György dr. (Ferencváros), Zsengellér Gyula (Újpest), Titkos Pál (Hungária)

Szövetségi kapitány: dr. Dietz Károly

Gólszerzők: Colaussi (6.), Titkos (8.), Piola (17.), Colaussi (35.), Sárosi (70.), Piola (83.)

gyen. Az argentin csapat mégsem indult a világ bajnokságon.

Rimet nem akarta újra Dél-Amerikába vinni a tornát, az 1936-os berlini olimpia előtti napokban, a német fővárosban tartott kongresszus előtt kaotikusnak és kiszámíthatatlannak tartotta az argentinai és a braziliai belpolitikai viszonyokat. Ma már kevésbé ismert, hogy a harmadik labdarúgó-világ bajnokságot, mivel akkor még nem volt kőbe vésva a négyévenkénti rendezés elve, eredetileg a franciák szívesen összekötötték volna az 1937-es párizsi vilákiállítás eseményeivel. Függetlenül attól, hogy 1937-ből végül 1938 lett, Rimet és a többi francia futballvezér rendezési álma valóra vált. Az már kevésbé, hogy politikamentes legyen a torna.

AZ ANSCHLUSS ÉS A NÉMET CSAPAT

Elsősorban annak a két válogatottnak a szereplését kísérte zajos ellenszenv, amelynek országa az 1934-es világbajnokságot és az 1936-os nyári olimpiát rendezte: az olaszét és a németét.

Sepp Herbergernek, a német szövetségi edzőnek világos elképzelése volt már bő fél évvel a torna előtt, hogy kikre építi világbajnoki csapatát. A válogatottja 1937 márciusától kezdődően tíz mérkőzést nyert meg sorozatban, s bár a következő év első harmadában a svájciakkal, a magyarokkal és a portugálokkal is csak döntetlent játszott, az európai sajtó mindenképpen a legjobb nyolc közé várta. A papírforma azt ígérte, hogy majd a magyarok elleni mérkőzése dönt arról, hogy megismételve 1934-es teljesítményét, bejut-e az elődöntőbe. Ám Herberger nem mehetett a világbajnokságra a megálmódott-felépített tizenegyével. „Felülről” rászóltak.

A Harmadik Birodalom 1938 márciusában elfoglalta Ausztriát, megtörtént az Anschluss. Közben csapatai az osztrák lakosság jelentős részének hangos éljenzése közepette bevonultak Bécsbe, hét évre megszünt az osztrák válogatott. Pedig március elején a mit sem sejtő Osztrák Labdarúgó-szövetség még az addig Olaszországban a milánói Ambrosianánál (ma Internazionale) megfigyelőként dolgozó, amúgy a Balkánon nagy sikereket elért ír edzővel, Jim Donnellyvel is megerősítette a stábját. Bő egy hétre...

A Papírembernek becézett Matthias Sindelar köré épített legénység áprilisban lejátszotta a hagyományos és korábban lekötött tavaszi találkozóját a magyarokkal, de már városok közötti, Bécs–Budapest mérkőzésékként. Addigra Herberger már tervezgette, kiket épít be a birodalmi válogatottba. A német csapatot 1936 és 1962 között 167 mérkőzésen dirigáló, önmagát még a felesége által is Főnöknek hívató edző kétségtelenül értett a futballhoz. Pontosan tisztában volt azzal, hogy a játékosok technikai tudására építő bécsi iskola képviselői, illetve az inkább az erőre alapozó, nagyon határozott, pragmatikus futballt játszó németek nem mixelhetők két hónap alatt egységes csapattá. De azt is tudta, hogy nincs apelláta.

Herberger mindig is szem előtt tartotta a karrierjét, mindent megtett annak érdekében, hogy a német válogatott élére kerüljön, majd ott is ma-

radhasson. Mint a háború után fejtegette, ezért lépett be – már 1931-ben – az NSDAP-ba, a nemzetiszocialista pártba is. A torna előtt „nagyon magas helyről” (minden bizonnyal a birodalmi sportvezértől, Hans von Tschammer und Ostentől) kapott utasítást arra vonatkozóan, hogy a német és az osztrák játékosok aránya a tizenegyben 6:5 legyen. Ennek aztán eleget is tett, függetlenül szakmai meggyőződésétől vagy éppen attól, hogy tudta, a német és az Ostmarkból meghívott futballisták nemcsak csendben rivalizálnak, de leplezetlenül utálják egymást.

A titkosszolgálati anyagok alapján Herbergerék tudomására jutott, hogy Franciaországban várhatóan a nézők tüntetni fognak a német csapat ellen. Ezért a kapitány úgy döntött, hogy a Nationalelf, ameddig csak lehet, maradjon hazai környezetben, Duisburgban, s csak közvetlenül a svájciak elleni első meccse előtt utazzon a torna színhelyére. Ráadásul végül a lehető legszűkebb stábbal utazott, amelyet tizenöt játékos, egy vezető, egy gyúró és a szövetségi edző alkotott. Párizsban a németek az első mérkőzés döntetlenjét követő ismétlésen kiestek a svájciak ellen, de ezt a vezetők közül igazán csak Herberger bánta. Von Tschammer leginkább a kiállított bécsi balszélsőre, Hans

Pesserre volt mérges, akit az első meccs után azonnal hazaküldtek és eltiltottak. Pesser ugyanis keresztülhúzta a németek azon reményét, hogy a pályán szimpatikus csapat benyomását keltsék.

A SQUADRA AZZURRA FEKETÉBEN

Az olaszok nem törekedtek erre. A címvédő Squadra Azzurra az első mérkőzésén – a marseille-i publikum mély ellenszenvétől kísérvé – csak hosszabbításban jutott túl a két évvel korábban a berlini olimpián elődöntős norvégokkal szemben. S még a pályán támadtak a legkisebb nehézségei... Az olasz játékosok fasiszta karlendítéssel üdvözölték – vagy ebben az esetben helyesebb úgy fogalmazni, hogy hergelték – a közönséget. Amikor Vittorio Pozzo szövetségi kapitány meghallotta a tüntető pfujolást, újabb karlendítést vezényelt. Mint utóbb elmondta, azt akarta „üzenni” a nézőknek és talán a norvégoknak, hogy nem ijedtek meg, nem félnek. Az északi futballisták – miként edzőjük, a korábban tizenkét éven keresztül Németországban futballozó Asbjørn Halvorsen is – higgadtan és semleges viselkedtek. Miután Norvégia 1940. tavaszi elfoglalását követően a németek szinte minden addigi szervezett sport-

tevékenységet betiltottak, az Assinak becézett Halvorsen az ellenállás egyik vezéralakjává és szimbólumává vált, majd miután a Gestapo letartóztatta, 1942-től koncentrációs táborban töltött több mint két és fél évet.

Az olasz csapat a norvégok kiejtése után a negyedöntőben a házigazda franciákkal találkozott. A Squadra Azzurából Squadra Nera lett, az olaszok, miután nem játszhattak hagyományos égszínké mezükben, nem a szokásos második számú mezhez, a fehérhez nyúltak, hanem fekete mezben és fekete nadrágban léptek pályára. A franciák, nem teljesen ok nélkül, provokációnak vélték, hogy Pozzo – nyilvánvalóan a futbollsövetség vezetői, elsősorban az elnök, Giorgio Vaccaro tábornok beleegyezésével – a fasiszták fekete egyenruhájára utaló szerelést választotta. Története során az olasz válogatott soha máskor nem játszott tiszta feketében.

A Franciaországban élő olasz antifasiszták tüntetést szerveztek a mérkőzésre. Ennek külön apropót adott, hogy a Cagoule nevű francia szélsőjobboldali csoport tagjai éppen egy évvel korábban gyilkolták meg – a gyanú szerint Mussolini és veje, a külügyminiszter Ciano gróf kívánságára – a Párizsban alapított Giustizia e Libertà (Igazság és Szabadság) nevű emigráns antifasiszta szervezet vezéralakját, Carlo Rossellit és öccsét, Nellót egy normandiai fürdőhelyen. Vittorio Pozzo szövetségi kapitány katonai alakzatban masírozott a stadionba a játékosait, akik ismét karlendítéssel bősztették a közönséget.

A szövetségi kapitányt sokan fasiszta érzelműnek tartották, fia viszont egy későbbi visszaemlékezésében ezt hevesen cáfolta, azt állítva, hogy az apja számára sokkal vonzóbb volt Winston Churchill liberális monarchista eszmevilága, mint a fasisztáké. Ettől függetlenül igyekezett jónak lenni a „rendszerrel”, amelynek félkatonai reguláival s elsősorban a hazafiság erősítésére irányuló törekvéseivel a legmesszebb menően egyetértett. A mérkőzések előtti motivációs beszédekben gyakran merített példákat az első világháború olasz csatáiból.

A II. világháború után tanúk igazolták, hogy Pozzo a Biella környéki hegyekben ételt csempészett a partizánoknak, és segédkezett hadifogságba

Meazza és Sárosi, a két csapatkapitány a mérkőzés előtt Capdeville-ben

esett szövetséges katonák kiszabadításában. Ettől függetlenül az ötvenes-hatvanas években bélyeget viselt magán a múltja miatt, sőt állítólag még 1990-ben is emiatt nem róla nevezték el az új torinói stadiont.

Pozzo mindenekelőtt mélyen olasz érzelmű futballszakember volt, aki askétaéletet élt. Tizenkilenc éven keresztül vezette a Squadra Azzurrát, de soha, még a világbajnoki címek után sem fogadott el egyetlen lírát sem a munkájáért. Ugyanakkor a franciák elleni, 3:1-re megnyert vb-negyeddöntő előtt az összeállítás csak azután hirdette ki, miután Vaccaro tábornok rábólintott a veterán védő, Eraldo Monzeglio kihagyására. A norvégok ellen gyengén futballozó jobb hátvéd volt a keret egyetlen ízig-vérig fasiszta érzelmű tagja, aki gyakori vendégnek számított a Mussolini család római rezidenciáján, a Villa Torlonián is.

Az olaszok nem titkolták, hogy irigylük a másik ágon lévő magyarokat, akik az elődöntőben a svédekkel játszhattak, miközben nekik a közönségfavorit brazilokkal kellett szembenézniük. Ráadásul utazhattak vissza Marseille-be, ahol már a norvégok elleni meccsük előtt is tüntetett ellenük a publikum. Most sem rokonszenvezett, de békésebb volt a hangulat. A „nép” leginkább azon értetlenkedett, hogyan hagyhatta ki Adhemar Pimenta két kulcsjátékosát, Leónidast és Hérculest. Leónidas – akit Fekete Gyémántnak neveztek – a torna gólkirálya lett, a brazilok minden meccsén lőtt gólt, csak éppen az olaszok ellen nem. Nem is lőhetett, hisz nem állította be Adhemar Pimenta. Később azt mondták, sérült volt, de az is elterjedt, hogy a brazilok egy-két olaszbarát vezetője nem szorgalmazta, hogy a csehszlovákok ellen nagy rúgást kapott középcsatár felépüljön a mérkőzésre.

MAGYAR-OLASZ FINÁLÉ

Utóbbi szál azért érdekes, mert hasonlót felgombolyítottak a magyarok is a világbajnoki döntő után. A magyarok ellen akkor már tizenkét és fél éve veretlen Squadra Azzurra 4:2-re megnyerte a Párizsi Colombes-ban rendezett döntőt, s ezzel megvédte világbajnoki címét. A nemzetközi sajtó egybehangzó véleménye szerint a torna legerősebb csapata vehette át a Rimet Kupát, játékát egy francia lap a *Giovinezza*, a fasiszták indulója pattogó ritmusához hasonlította, szemben a méltóságteljes, de lassú *Himnuszuk* tempó-

A világbajnoki győztes olasz csapat, Párizs, 1938

jában futballozó magyarokéval. Egyetlen magyar résztvevő sem mondta a meccs végén, hogy az 1938. június 19-én rendezett fináléban az ellenfél nem érdemelte meg a győzelmet.

Ám többen – habitusuktól, vérmérsékletüktől függően hol szolidabban, hol hevesebben – azt állították, hogy a legerősebb tizeneggyel legyőzhették volna az olasz csapatot. Mégsem játszhatott a legjobbnak vélt legénység, mert dr. Dietz Károly szövetségi kapitány nem állította be a végjátékra Korányi Lajost, Turay Józsefet és Toldi Gézát.

Dietznél különösebb életpályájú szövetségi kapitánya nem akadt a magyar futballnak. Az őszirózsás forradalom alatt Budapest rendőrfőkapitánya volt, aki letartóztatta Kun Bélát, de a két világháború alatt kegyvesztetté vált, leserelték, ügyvédként dolgozott. 1944-ben a nyilasok letartóztatták, internálták, koncentrációs táborba küldték. Túlélte, de az új hatalomnak sem volt jó, 1951-ben kitelepítették, két évet Bodrogykeresztúron töltött. Sztálin halála után itthon is enyhült a rendszer, de azt nem engedte meg neki, hogy Budapestre költözzön. Piliscsabán lakhatott, segédmunkásként, éjjeliőrként mormolta maga elé a latin idézeteket. Csak nagybetegen, sérülten költözhetett vissza Budapestre, ahol 1969-ben hunyt el.

Dietz olasz- és németbarátnak számított a harmincas évek végén, de soha senkinek nem vallotta be, hogy nem szakmai szempontok alapján állította össze csapatát. Feleki László, a legendás újságíró, a *Nemzeti Sport* akkori tudósítója a döntő ötvenedik fordulóján hibáztatta Dietzet Toldi kihagyásáért, de cáfolta, hogy politikai

okok miatt mellőzte volna a kapitány. Ugyanakkor a játékosok közül (éppen akkoriban) Sas Ferenc, a jobbszélső azt mondta, „Mussolini labdarúgóit nem volt szabad megverni”, Balog István, azaz Bonzó úgy emlékezett: egy, a csapatot meglátogató politikus mondta ki, hogy „Toldi nem játszhat”.

Toldi Géza, a Ferencváros erős fizikumú, angol típusú belsőcsatára azt mesélte, hogy jó barátjától, Sárosi Györgytől, a csapatkapitánytól tudta meg, hogy nem játszhat. A „Doktor” erre ugyancsak le akarta mondani a játékot, de Dietz Károly a magyarságára apellálva meggyőzte, hogy ne tegyen ilyet. Turay ellenben nem volt hajlandó játszani. Idézzük ismét Feleki László emlékeit: „Mint egykori szem- és fül-tanú azt is tudom, hogy Turaynak semmi baja nem volt, Toldi kihagyása okozott neki akkora szív- és lábfájdalmat, hogy felháborodásában nem vállalta a játékot.”

Zsengellér Gyula, aki a döntőig a magyarok mindhárom mérkőzésén szerzett gólt, soha nem tudta feldolgozni, hogy elszalasztották a lehetőséget. Azt állította, saját szemével látta, ahogy Dietz bezárkózva tárgyal az olasz vezérkarral, majd meghozza a döntést. A hazatérő magyar szövetségi kapitányt, akinél nagyobb sikert azóta sem ért el egyetlen utóda sem, a felháborodott tömeg meg akarta lincselni a Keleti pályaudvaron. Vittorio Pozzót a Duce a Sportéremérem csillagával tüntette ki. ♦